

## Srečo Dragoš

PRIPOMBE K OSNUTKU KODEKSA SOCIALNEGA  
VARSTVA

V lanskem letu je socialno delo v Sloveniji začelo vzpostavljati normativni okvir svoje strokovne etike. To se je dogajalo na dva načina: z nastajanjem kodeksa strokovne etike za *socialne delavke in delavce*, katerega osnutek je v razpravi po strokovnih društvih. Po drugi strani pa je (hkrati!) pri Socialni zbornici Slovenije začel nastajati še en kodeks etike, ki naj bi veljal za vse profile, ki delujejo v *socialnem varstvu* in bi torej v isti meri zavezoval tako socialne delavce in delavke kot pedagoški, pravniški, sociološki, psihološki ipd. kader, ki se zaposluje na tem področju. S tem se etična načela za delo z ljudmi v socialnem varstvu normirajo po dveh linijah: po profesionalni liniji (tj., v kodeksih posameznih profesij) in hkrati po funkcionalni liniji (glede na delovno področje). Taka rešitev ima prednosti in tudi slabosti.

Prednosti bi lahko bile v tem, da bi s kodiranjem načel, veljavnih za *celotno* področje socialnega varstva (tj., ne glede na posamezne profesije), neposredno opozorili na specifične probleme, s katerimi se različni profesionalci srečujejo pri delu v socialno varstvenih ustanovah in s katerimi se njihovi posebni profesionalni kodeksi ne ukvarjajo izrecno. Slabost te rešitve pa je v razmejevanju pristojnosti obeh kodeksov in v vsem tistem, na kar sem v tej reviji opozoril lani<sup>1</sup>. Ker je v Socialni zbornici (oz. na njeni komisiji za etiko) prevladala rešitev, da je v socialnem varstvu kljub podvajanju bolje imeti za vsako stroko *dva* kodeksa etike kot pa zgolj enega (tj., samo kodeks matične profesije), je Zbornica že naredila osnutek posebnega kodeksa za celotno področje

socialnega varstva. Njegova osnovna značilnost pa je prav v tem, da se *ne* osredotoča na *specifične* socialnovarstvene dileme, saj ostaja na tisti splošni ravni, ki jo že pokrivajo kodeksi posameznih profesij — hkrati pa vsebuje tudi nekatera stališča, ki po mojem mnenju ne sodijo vanj.

Zato želim na tem mestu opozoriti (le) na dve pripombi, ki ju imam na osnutek z dne 5. decembra 1994. Prva, ki je v zvezi z Uvodom, je terminološka; druga, ki se nanaša na točko 12, pa je vsebinske narave. Pri prvi gre za formulacijo, ki jo lahko brez škode izpustimo, saj utegne zaradi svoje splošnosti in nedorečenosti zavajati; pri drugi pripombi pa se mi zdi, da gre predvsem za vsebinski problem, o katerem se bo treba najbrž še pogajati.

## 1. PRIPOMBA

V prvem odstavku Uvoda (in še na drugih mestih) je uporabljen izraz *blaginja posameznikov, družin in družbenih skupin*, kar da je v zvezi z »družbeno vlogo in cilji socialnega varstva«.

Sem proti rabi pojma *blaginja* — še zlasti pa v navedenem vrstnem redu, ki sugerira, da je glavna naloga in cilj socialnega varstva naslednje: blaginja, varovanje posameznikovih potreb in interesov ter (na tretjem mestu) vključevanje posameznikov v družbeno okolje.

Glavni cilj socialnega varstva namreč ni blaginja (in na tretjem mestu integracija), pač pa ravno narobe, zagotavljanje osnovnih pogojev za socialno integracijo ljudi in tistih dejavnosti (ukrepov, storitev, dajatev), ki se

<sup>1</sup> S. DRAGOŠ (1994), Etika v socialnem varstvu ali socialnovarstvena etika? *Socialno delo* 33, 6: 515-517.

nanašajo na stiske in težave v tej zvezi. In to samo tistih ljudi, ki si sami ne morejo pomagati. Varstvene dejavnosti sicer zajemajo tudi »varovanje potreb in interesov posameznikov«, vendar sploh ne vseh potreb in ne katerihkoli interesov, pač pa samo tiste, ki jih država prizna za osnovne in najnujnejše ter jih zato tudi zagotavlja vsem (ki stalno živijo pri nas). Zato je samo temu delu dejavnosti tudi podeljen status pravic in je zgolj ta del tudi pravno iztožljiv (ali naj bi vsaj bil). Iz tega izhaja dvoje: da ne gre za »varovanje« vseh potreb in interesov, zlasti pa ne gre za *blaginjo*, ki se v osnutku omenja celo na prvem mestu.

Blaginja (kot splošen, neopredeljen pojem) *ne sodi* na področje socialnega varstva, saj je država ne more ustvariti. Zakaj? Zato, ker ima država instrumente zlasti za zagotavljanje pravičnosti in varnosti, ne pa za ustvarjanje kakovosti življenja. Pravičnost in varnost ljudi se na socialnem področju v prvi vrsti zagotavlja z zakoni (najbolj z Zakonom o socialnem varstvu), medtem ko je kakovost oz. blaginja ljudi odvisna v prvi vrsti od potencialov socialnih mrež, v katerih ljudje delujejo, od skupnosti, v kateri živijo, in od njihove lastne aktivnosti (zato tudi ne govorimo več o državi blaginje, ampak o socialni državi). Če se potegujemo za to, da je cilj socialnega varstva blaginja (kar tako, nasploh), pristajamo na državno poseganje na tisto področje, ki mora biti najbolj neodvisno od države, saj je v kompetenci posameznikov in skupin in je odvisno od kvalitete njihovih povezav (npr. solidarnost), od njihovih sposobnosti, osebnostnih stilov, vrednot itn. To je področje svobode (civilne družbe), ki se oblikuje neodvisno od države in ima samo svojo logiko in dinamiko. Država ga omogoča le v tem smislu, da ga (za)varuje na nevtralen način, tj., z zakoni, ki veljajo za vse enako in po eni strani preprečujejo zlorabo, po drugi strani pa zagotavljajo varstvo. In tako je tudi na socialnem področju. Če država prestopi te kompetence s poseganjem v blaginjo, čeprav z dobrimi nameni, dejansko teži k temu, da postane po eni strani totalna, po drugi pa neučinkovita in neracionalna, saj skuša kreirati (definirati) življenje ljudi — da pa lahko to počne, ga mora najprej nadzirati. To stanje je pri nas že preseženo tako konceptualno kot zakonsko: prav za koncepte, ki so jih v bližnji

preteklosti razvijali katoliki in komunisti, je značilno, da so skušali *osrečiti* ljudi (o tem, kako zagotoviti srečo posameznikov in skupin, kar je eden od tipičnih blaginjskih pojmov, so se ukvarjali tako Mahnič in Ušeničnik kot Krek in Kardelj). V zakonskem smislu pa so taki koncepti dokončno preseženi šele z Zakonom o socialnem varstvu, ki govori zgolj o *pravicah* (oziroma o *pogojih*, kjer sta omenjena neformalni in zasebni sektor). Prav zaradi tega Zakon o socialnem varstvu *nikjer* niti z besedico ne omenja blaginje, saj ta ni v njegovi pristojnosti — kar je pametna rešitev, ki bi jo moral upoštevati tudi morebitni kodeks za socialno varstvo (če ga že moramo imeti). Ker pojem socialne blaginje (*social welfare*) ne more biti natančneje opredeljen, je uporaben zgolj kot splošna oznaka za področje, na katerem poteka razmejevanje (odgovornosti) med državo in posameznikom. Ko je to narejeno in opredeljeno, pa je ustrezneje govoriti o socialnih pravicah (v nasprotju, na primer, z diskrecijskimi pravicami), ali pa — v zvezi z blaginjo — o javni blaginji v nasprotju z zasebno (s prvo se opredelijo državni posegi na tem področju, z drugo pa civilnodružbeni, tj., tržni, skupnostni, prostovoljski...).

Zato mislim, da bi bilo najbolje, če bi omenjanje *blaginje* kratko malo izpustili iz kodeksa za socialno varstvo. Nepojasnen pojem blaginje je neprimeren še zlasti v tistih formulacijah, ko se v isti besedni zvezi govori o blaginji posameznikov, o družbi (nasploh) in o socialnem varstvu (npr. v tretjem odstavku uvoda). Kot da je (nedorečena) blaginja cilj, »družba« izvajalec tega cilja, socialno varstvo pa (edini) okvir za njegovo doseganje — čeprav je za cilje, ki si jih s socialnim varstvom zakonsko določi, v resnici odgovorna država, ne pa »družba«, in so ti cilji povezani z osnovno pomočjo (samo) tistim, ki si sami ne morejo pomagati, ne pa z blaginjo (vseh in nasploh). Skratka, pojem *blaginje* je neprimeren iz dveh razlogov:

a) ker je preveč nedorečen, presplošen in preširok, ter zato ni jasno, za kaj gre,

b) ker lahko zavaja, zlasti v primerih, ko ga kdo razume v vrednotnem smislu (npr. v smislu željenih ali najprimernejših načinov življenja, oblik družne, osebnih vrednot ipd.).

## 2. PRIPOMBA

V zvezi z varovanjem zasebnosti v socialnih ustanovah je prvi odstavek 12. točke osnutka:

Kadar zaradi različnih vzrokov (ekonomskih, zdravstvenih, socialnih) človekovo primarno ognjišče-družina ne zmore nuditi topline, varnosti, človečnosti in domačnosti, mora dom nadomestiti državna, zasebna ali dobrodelna ustanova.

Mislím, da je citirani odstavek v celoti zgrešen ter celo nevaren in ga je treba izpustiti.<sup>2</sup> Nevaren je zato, ker dopušča (vsiljuje?) prepričanje, da človek brez »družine-ognjišča« ne more in celo ne sme živeti doma, ampak mu »mora« dom(ačnost) nadomestiti neka posebna ustanova (državna, zasebna, dobrodelna). Ne bom poudarjal, da je to skregano ne le z vsemi načeli socialnega dela, pač pa tudi s človekovimi pravicami, z zakonskimi načeli (npr. 32., 35., 36., 78. člen Ustave) in z 8. točko obravnavanega osnutka.

Domnevam, da je navedena trditev zgolj lapsus, ki je seveda v delovnih osnutkih običajen. Je pa treba odstavek nujno umakniti, da ne pride v končno verzijo, saj je vsakomur jasno, da lahko človek živi zunaj posebnih ustanov tudi v primerih, ko živi brez družine, ko živi v nepopolni družini, ko živi v izvenzakonski (hetero- ali homoseksualni) skupnosti, pa tudi, če živi v tradicionalni družini, kjer so konflikti in mu zato »ne zmore nuditi topline, varnosti, človečnosti in domačnosti«. V vseh teh in še drugih primerih lahko človek živi povsem samostojno, če pa zaradi različnih razlogov tega ne more, mu je treba pomagati s pomočjo na njegovem domu, s pomočjo za njegov dom ali pa s servisnimi storitvami.

Bolj kot zgornji lapsus, ki očitno ni namenjen, me skrbi dikcija o »primarnem ognjišču-družini«, ker je zavajajoča iz naslednjih razlogov:

a) Ker formulacija o primarnem družinskem ognjišču temelji na prepričanju, da je družina (še vedno) *primarna* enota oz. celica družbe, torej osnovnega in izvirnega pomena za življenje posameznika. V današnjem času, ko tradicionalna (večgeneracijska, patriarhalna) družina izginja kot prevladujoči tip življenja na domu, se je družina skrčila na dvogeneracijsko ali celo enogeneracijsko (tj., brez otrok), hkrati s tem pa je vse manj jasno, ali ima družina še vedno prvenstveni (primarni) pomen za življenje posameznikov. Vse bolj namreč narašča pomen interpersonalnih povezav, ki se odvijajo neodvisno od družinskih vezi, mimo njih in izven njih. To po eni strani pomeni, da s pojmom »družina« ne moremo več zajeti vseh oblik življenja ljudi na njihovih domovih<sup>3</sup>, po drugi strani pa so socialne mreže, v katerih posamezniki delujejo, pogosto pomembnejše za njihovo življenje kakor družina (ali gospodinjstvo), v kateri prebivajo.

b) Zaradi zgornjih razlogov tudi ni nujno, da bi povsod, kjer imamo opravka z družino, med njenimi člani vladale tudi »toplina, varnost, človečnost in domačnost«. To je seveda zelo zaželeno, ni pa v vseh primerih nujno in možno in tudi nikoli ni bilo. Če pojem družine zožimo zgolj na navedene atribute, dejansko reduciramo družino na ideal (Idejo) o tem, kakšna mora biti, kajti če ni taka, potem sploh ni družina (ali pa mora tak človek celo v zavod). Profesionalec v socialnem varstvu, ki bi imel pri delu z družinskimi člani tak idealiziran pristop, bi se kaj hitro osredotočil na harmonijo in moralo, namesto na soočanje s konflikti, pogajalske postopke in realne potencialne za sožitje. Mislím, da dikcija spornega odstavka naravnost napeljuje na moralizatorsko držo, zato se mi zdi izrecno neprimerna.

c) Sporen se mi zdi tudi izraz *ognjišče*. Vjetno ni slučajno, da se pojavlja *pred* izrazom »družina«, saj izrecno napeljuje na omenjeno

<sup>2</sup> Dodajmo, da je slab tudi po jezikovni plati. Pustimo prvo očitno pomanjkljivost ob strani — »ognjišče« in »družina« sta različnega spola, kar vpliva na spol pridevnikov itn. pred njima — in si oglejmo samo drugo. Izraz »nuditi«, sicer strašno pogost v jeziku različnih žargonov pomoči, je v pravopisu zaznamovan s puščico (kar pomeni, da se ga je bolje izogibati) in nadomeščen z izrazoma *ponuditi*, *ponujati*. V omenjenih žargonih pogosto pomeni tudi »izvajati«, kar pa je že čisto nekaj drugega. Da je gornja formulacija nesmiselna, postane očitno, če poskušamo zamenjati besedo »nuditi« s katerim izmed teh »prevodov«. Kaj hoče sestavljalec pravzaprav reči? Najbrž nekaj s pomenom »dajati«. (Op. ur.)

<sup>3</sup> Zato je primerneje kot o »družini« govoriti o *družinskih oblikah* (kot o formah druženja na domu), o *družinah*, ali pa kratko malo o *gospodinjstvih* (tj., o ljudeh, ki skupaj živijo in se skupaj prehranjujejo).

toplino, varnost itn. V nasprotju z ustaljenim izrazom »družinsko ognjišče«, ki je vedno opredeljeval prostor, kjer se je v družinskem gospodinjstvu kurilo, in se je nanašal na *vrsto ognjišča* (tj., na družinsko sfero, ne pa na javno; na domačnost, ne pa na tujost; na domačo juho, ne pa na juho iz javne kuhinje ipd.), gre pri »ognjišču-družini« za sprevrnjen pomen, ki ga nisem videl še nikjer in ki se očitno nanaša na povsem določeno *vrsto družine*. Kot da se družine delijo samo v dva tipa: na tople, varne, človečne... in na druge, ki so nasprotje tega; to je seveda nevarno črno-belo poenostavljanje.

Nisem sicer apriori proti rabi izraza »ognjišče«, saj domnevam, da so nekateri izmed

sestavljalcev osnutka precej motivirani zanj. Sem pa proti, če ostaja izraz

- nepojasnen,
- v neposredni zvezi z idealiziranjem družine,
- združen v eni besedi z izrazom družina (ločen le z vezajem), kot da gre za nekakšno novo družinsko obliko,
- napisan brez narekovajev; s tem bi bilo namreč bolj jasno, da gre zgolj za prisposodbo, nikakor pa ne za strokovni termin.

Še najboljša rešitev pa se mi zdi, kot reče no, da se prvi odstavek 12. člena enostavno v celoti izpusti. Če bodo te pripombe v končni verziji upoštevane, potem bo manj možnosti, da bi predlagani osnutek delal škodo.